

KW arts

1
2023

Kwartaalblad van de Vrienden Van Abbemuseum

Anton Tapiès

Woord van de voorzitter <i>De vriendenvereniging 'extra muros'</i>	3
Rewinding Internationalism <i>Kunstbeschouwing over een ambitieuze onderzoekstentoonstelling - Piet van Bragt</i>	4
Dwarsverbinding: Patricia Kaersenhout <i>Een eerbetoon aan moedige zwarte vrouwen en vrouwen van kleur - Marja van Osch</i>	8
Dwarsverbanden in de museumtoren (3) <i>Van niemands land naar ieders land - Lisette Almering en Marja van Osch</i>	10
Schoorsteen in de wolken (Palais des Boosaards) <i>De taalgevoeligheid van René Daniëls - Hannie Groen</i>	14
Interview met een vriend <i>Wildrik Burema - Jan Verheugt</i>	16
Monsters in en rond in het museum <i>Fotocollage museumproject Glow</i>	17
Niet om op te zitten <i>Het begrip 'stoel' als kunst volgens Joseph Kosuth - Jan Verheugt</i>	18
Niet om op te zitten <i>Een stoel van James Lee Byars, de grote magiër van de stilte - Els Grootemaat</i>	19
De digitalisering van een kunsthistorisch kenniscentrum <i>Interview met Willem Smit - Jan Verheugt</i>	20
Het spel met de tijd <i>Kunstbeschouwing over de beeldende omgang met het element tijd - Piet van Bragt</i>	22
Colofon en Musomanie	24

TENTOONSTELLINGENMUSEUM (PERIODE 1 MAART - 1 JUNI)

Raadpleeg de website van het museum voor actuele informatie.

8 september 2021 – 1 juli 2025
(Nieuwbouw)

Dwarsverbanden, Nieuwe collectie-presentatie

Topstukken, ondergewaardeerde werken en recente aankopen in een opvallend perspectief.

22 oktober 2022 – 10 september 2023
(Het Oog)

Temitayo Ogunbiyi, You Will Play In Nuance And Grow Community

Ogunbiyi ontwerpt speelruimten en wil zo volwassenen en kinderen tot sociale vooruitgang inspireren.

22 oktober 2022 – 1 oktober 2023
(Vitrines Eindhoven Airport)

Afaina de Jong / Afarai & Innavisions (Feel The Vibe)

In haar installaties spelen design en architectuur een rol bij het tonen van eerder uitgesloten gemeenschappen en geschiedenissen.

17 december 2022 – 2 april 2023
(Projectzaal - Nieuwbouw)

Dwarsverbinding met Patricia Kaersenhout

Presentatie van een deel van haar installatie bestaande uit vier tafels die aandacht geven aan vijftien vergeten vrouwen van kleur (een gezamenlijk aankoop door vier Nederlandse musea).

19 november 2022 – 30 april 2023
(Oudbouw)

Rewinding to Internationalism, scenes van de jaren 90

Belichting vanuit verschillende kunst-disciplines en perspectieven op het internationalisme, een stroming die pleit voor vergaande samenwerking tussen staten, met als startpunt de sterke veranderingen op wereldniveau sinds de jaren negentig.

19 april 2023 – 4 juni 2023
(Projectzaal - Nieuwbouw)

Radically Mine 2023

Jongeren zich laten inspireren door de museumcollectie, dit jaar met als thema solidariteit.

13 mei 2023 – 24 september 2023
(Oudbouw)

Positions #7, Alles van waarde doe je met anderen

In deze terugkerende reeks brengt het museum vijf verschillende groepen samen, vragen komen aan de orde over afhankelijkheid en partnerschap.

KUNSTSALONS

Iedere tweede zaterdag van de maand om 15.00 uur organiseren we de Vriendensalon in de Studio van het museum (nieuwbouw). Toegang voor leden is gratis. Het programma is als volgt:

11 maart 2023

Jan Post

Over Anselm Kiefer

8 april 2023

R. Erven

Over City forming in Eindhoven

13 mei 2023

Frank Eerhart

Over literatuur en beeldende kunst

De vriendenvereniging 'extra muros'

Woord van de voorzitter

Laten we het deze keer eens hebben over onze verenigingsactiviteiten. Niet over de gewaardeerde rondleidingen. Of over de goed bezochte maandelijkse Vriendensalon. Er is namelijk ook een wereld buiten het museum.

Dus aandacht voor onze excursies. In coronatijd lagen die activiteiten noodgedwongen stil. Maar gelukkig kunnen we nu weer uitstapjes organiseren. Naar andere musea, beeldentuinen of kunstbeurzen. Zo vertrok op 3 juni een tot de laatste plek gevulde bus vanaf de Antoon Coolenlaan naar Museum Singer Laren. Er was voor een mooi programma gezorgd: een boeiende lezing over Jan Sluijters en de modernen, een bezoek aan de gelijknamige expositie (samengesteld uit schenkingen van de familie Blokker) en dan de rondwandeling door de prachtige tuin van Piet Oudolf (dezelfde tuinarchitect als van onze museumtuin) en de bezichtiging van de nieuwe museumvleugel. Na afloop keerden de deelnemers vol mooie indrukken naar Eindhoven terug.

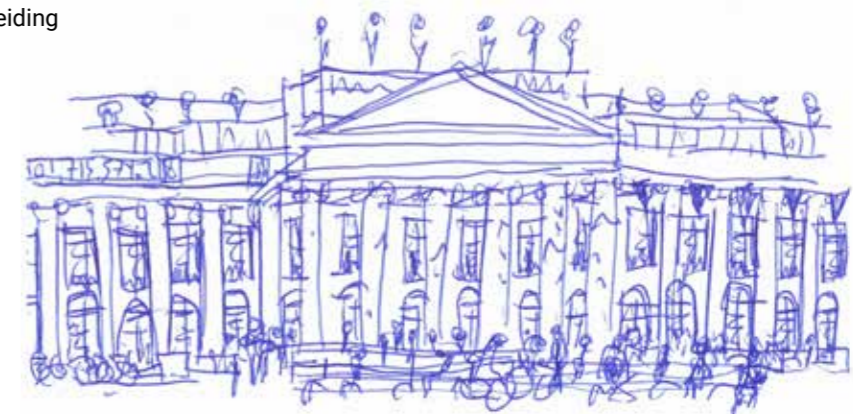
Naast de eendaagse excursies zijn er ook de meerdaagse reizen zoals naar de Biënnale van Venetië of onlangs naar de vijfjaarlijkse documenta in Kassel waaraan ik zelf deelnam. Een boeiende kunstreis die veel stof tot discussie gaf niet alleen onder ons, maar ook binnen de kunstwereld én daarbuiten. Veroorzaakt door ongelukkige uitspraken van het organiserend kunstenaarscollectief ruangrupa uit Indonesië, in verband gebracht met antisemitisme. Ook hun controversiële visie op kunst gaat lijnrecht in tegen de Westerse benadering, kunst op basis van een collectieve aanpak, gericht op 'kwetsuren' als gevolg van kolonialisme, kapitalisme en patriarchale structuren.

We hadden een vol programma. Op de heenreis bracht een tussenstop ons in Museum Folkwang in Essen. En in Kassel bezochten we diverse locaties van de kunstmanifestatie onder deskundige leiding van Piet de Jonge, begin jaren tachtig conservator van ons museum. Dan heb ik nog niet gesproken over het drukke avondprogramma. Al met al een reis waar ik met voldoening op terugkijk.

Tot slot een nieuwe activiteit. Onze vereniging faciliteert namelijk ook bezoeken van de Nederlandse Federatie van Vrienden van Musea waarbij onze vereniging is aangesloten. Die dagen worden door de aangesloten verenigingen gehouden voor vrienden/leden van andere verenigingen. Dus ook voor jou. De ontvangende vrienden zorgen voor een gastvrij ontvangst en deskundige begeleiding binnen hun museum. Via onze nieuwsbrieven stellen we je op de hoogte van de mogelijkheden. Je kunt je hiervoor rechtstreeks bij hen aanmelden. Je gaat er op eigen gelegenheid heen. En betaalt de normale entreeprijs of je maakt gebruik van je museumkaart. Ik hoor enthousiaste verhalen over die dagen. Dus voel je uitgenodigd.

Zo zie je, de vereniging is, met dank aan Rita Bosch en Maartje Toet, weer net zo actief als vóór de coronatijd. ●

Stefan de Bever

Society of friends 'extra muros'

In addition to activities in the museum, our association also organizes activities outside, such as one-day excursions to museums, sculpture gardens and art fairs and art trips lasting several days. And she facilitates visiting days of other museum associations.

Rewinding Internationalism

Kunstbeschouwing over een ambitieuze onderzoekstentoonstelling

Ach nee ... er is te veel verloren gegaan, we weten inmiddels bijna niets meer van die feiten, en bovendien is de werkelijkheid altijd heel anders dan de meest nauwkeurige, gewetensvolle en gedocumenteerde reconstructie: negentig procent van een gebeurtenis gaat sowieso verloren ... we weten vrijwel niets van wat er gebeurt, zelfs niet op het moment dat het gebeurt ... al tijdens de gebeurtenis zelf lopen de dingen door elkaar en begint het niet-weten, de verdraaiing...

Francesco Pecoraro

Introductie expositie
Rewinding Internationalism
Foto: Peter Cox

Er zijn verschillende manieren om een tentoonstelling te bezoeken. Ieder heeft zijn eigen manier. De een wil snel even rondlopen om een overzicht te krijgen en eventuele highlights te ontdekken. De ander begint scrupuleus in zaal 1 en leest nauwkeurig alle bijgevoegde documentatie. In de tentoonstelling *Rewinding Internationalism* zijn beide manieren niet echt makkelijk vol te houden, want regelmatig wordt de doorgang geblokkeerd. De vormgever kan hierdoor de nadruk leggen op het ook niet-lineair verlopen van de geschiedenis. Jammer genoeg blijken veel teksten nauwelijks leesbaar door de gebruikte grootte van de lettertypen en de onbekende taal. Het is gemakkelijk gezegd, maar de bezoeker zal zich moeten aanpassen aan de wijze van inrichten van de curator...

Curatoren en kunstenaars stellen vragen en willen dat doen door middel van kunst. Hun creaties willen kopieën van het leven zijn. Kunst wil op deze wijze een authentiek antwoord geven op alle open vragen die in de maatschappij leven. De vragen die gesteld worden hebben dikwijls betrekking op elementaire maatschappelijke waarheden en zij maken een fundamenteel verlangen zichtbaar. Zonder dit elementaire verlangen, zonder dit authentieke gebaar, dat wordt gemaakt door kunstenaars en curatoren, is geen kunst maar iets anders.

In een artikel noemt Charles Esche, de directeur van het Van Abbemuseum, daarom het museum als een brug tussen heden en verleden. Musea zijn plaatsen om het verleden in het heden te laten zien. Maar hij gaat verder als hij zegt dat het museum een taak heeft om de

collecties en het personeel te laten aansluiten bij de te bedienen gemeenschap. Het huidige publiek heeft recht om gehoord te worden, dus de stem van de maatschappij moet zichtbaar zijn in het museum. De eis die de maatschappij aan het museum stelt is echter veranderlijk. Elke generatie heeft zijn eigen specifieke vragen en het museum zal steeds opnieuw moeten inspelen op de ervaringswereld van de bezoeker. Deze tentoonstelling wil een bepaald beeld van het verleden zichtbaar maken. Een beeld dat onder andere wordt gevormd door de effecten van de Koude Oorlog, de Aids-pandemie en de toenemende globalisering in de jaren negentig. De vraag die daarop volgt, is hoe dat beeld zich verhoudt tot de actualiteit van dit moment. In hoeverre zijn de verbeeldingskracht en actiebereidheid van de jaren negentig nog in dit decennium zichtbaar en werkzaam.

Als het publiek het recht heeft om gehoord te worden, komen we bij een principiële vraagstuk. Namelijk of het museum de toonzaal van het heden en verleden is dan wel of alleen esthetica de kijker zal bedienen. Of is het museum de plaats waar vragen worden gesteld door middel van kunst met de stille hoop dat het antwoord enige impact zal hebben op de actuele werkelijkheid? En als we zeggen dat de wereld waarin wij leven complex is, is dat een eufemisme. Het idee dat men vanuit het verleden voldoende zekerheden kan destilleren om een mate van maatschappelijk overzicht en stabiliteit te krijgen, is illusoir. Want de werkelijkheid kreeg al sinds het begin van de twintigste eeuw een ander perspectief. De aloude ogenschijnlijk vaststaande wetten die onder andere in de fysica en de biologie door Einstein en Darwin opnieuw geformuleerd werden, hebben deze ogenschijnlijk definitieve wetten binnen de moderne wetenschap veranderd in vraagtekens.

susan pui san lok
REWIND/REPLAY (2022)
Foto: Peter Cox

Didem Pekün
Still uit Disturbed Earth (2021)
Foto: Peter Cox

De curator Nick Aikens hanteert in deze tentoonstelling het symbool van de *rewindknop* op de videorecorder. Met een druk op de knop wordt teruggespoeld naar de jaren negentig, maar het beeld dat verschijnt is getransformeerd. Door de techniek van *rewind en play* raakt de band uit balans en wordt gedefor-meerd. Maar ook door actuele zienswijzen en ervaringen die inmiddels na de jaren negentig zijn opgedaan, verandert het beeld.

Vooraf het werk van Susan Pui San Lok geeft antwoorden op de voorliggende vragen. In de installatie *REWIND/REPLAY* maakt ze gebruik van het archief van de opgeheven Gate Foundation. In 2006 werd deze stichting ondergebracht in het Van Abbe-museum. De Gate Foundation had als doel het publiek kennis te laten maken met kunstenaars uit andere culturen en een

uitwisseling tot stand te brengen. In haar installatie wil zij het beeld scheppen van een voorstelling die op het punt van beginnen staat. Microfoons, gekleurd licht en duizenden meters videoband maken deze suggestie compleet.

De film *Disturbed Earth* van Didem Pekün laat de actualiteit van dit moment zien. In een kelder overlegt een groep strategen en bureaucraten eindeloos over een dreigende ramp. De massaslachting die zich in Srebrenica heeft afgespeeld, en de huidige toestand in Oekraïne zetten dit beeld pregnant op het netvlies.

Olu Oguibe
Many Thousands Gone (2000)
Foto: Peter Cox

Naast deze zaal toont Olu Oguibe in *Many Thousands Gone* (2000) 84 geschilderde portretten van niet geïdentificeerde slachtoffers van de Aids-pandemie. Het zijn deze portretten die, waarschijnlijk onbedoeld, de reeks portretten van Marlene Dumas in de collectie van het museum een dubbele lading geven.

De werkelijkheid blijkt gemodificeerd te kunnen worden door de tijd en de omgeving. Maatschappelijke, morele, etnologische, ecologische en biopolitieke ontwikkelingen van toen in de jaren negentig van de vorige eeuw nodigen uit tot nieuwe interpretaties. De tentoonstelling moet daarom een debat met de bezoeker durven aangaan. De vraag is echter of deze dialoog in de tentoonstelling manifest kan zijn als de bezoeker overweldigd wordt door de complexiteit van de

tentoonstellingsinrichting. Aikens zegt zelf in zijn inleiding dat "de flikkerende onzekere aard spreekt tot het eigentijdse moment dat aanvoelt alsof het moeilijk navigeren is. De beelden en geluiden en scripts lijken samengebracht in een score voor een repetitie die nog moet komen, op verschillende tijdstippen en plekken, waar verhoudingen en lotsverbondenheden in een staat van verandering zijn."

Een eenmalig bezoek zal de tentoonstelling niet voldoende recht doen. Door de complexe aard van het gegeven zal een tussentijdse bezinning het perspectief dat geschetst wordt vanuit de jaren negentig waardevoller maken.

De tentoonstelling *Rewinding Internationalism* roept naast reflectie op het verleden ook vragen op over het functioneren van het museum als een motor van maatschappelijke betrokkenheid. Voor de oppervlakkige bezoeker bestaat echter de vrees dat veel vragen in het stadium van vraag blijven voortbestaan. ●

Piet van Bragt

An investigative exhibition

The exhibition *Rewinding Internationalism* aims to make a certain image of the 1990s visible and asks how that image relates to the current situation. In addition to reflecting on the past, the exhibition also raises questions about the functioning of the museum as a motor of social involvement.

caspar de haan
onderhoud & renovatie

schilderkunst. sinds 1749

DHVM verstaat de vastgoedkunst

De grootste onafhankelijke vastgoedbeheerder en trotse partner van de Vrienden Van Abbemuseum.

DHVM
VASTGOED MANAGEMENT

Dwarsverbinding: Patricia Kaersenhout

Een eerbetoon aan moedige zwarte vrouwen en vrouwen van kleur

Tot 2 april 2023 is in het Van Abbemuseum *Guess Who's Coming To Dinner Too?* te zien van Patricia Kaersenhout. Met deze tentoonstelling wil ze een completer en eerlijker beeld van de geschiedenis schetsen door een stem te geven aan bepaalde groepen vergeten en onzichtbare mensen.

Afscheid van een witte kunstwereld

Patricia Kaersenhout (Den Helder, 1966) is een beeldend kunstenaar, cultureel activist en feministe met een Surinaamse achtergrond. Haar werk wordt over de hele wereld geëxposeerd. Opgegroeiend in Nederland onderzoekt ze in haar werk hoe haar Surinaamse achtergrond zich verhoudt tot de West-Europese cultuur. Kaersenhout: "Het westerse ethnocentrisme heeft kunstenaars uit andere delen van de wereld consequent genegeerd en kunstenaars van kleur gewoonweg buitengesloten. De kunstwereld was wit en westers en werd eeuwenlang gedomineerd door mannen".

Voordat Kaersenhout kunstenaar wordt, staat ze op de barricaden en doet ze mee aan demonstraties. Overal waar ze onrecht ziet, komt ze in opstand. Het is een lange zoektocht voor haar om een eigen kunstvorm te vinden en tot het besef te komen dat ze de aangeleerde westerse esthetiek niet hoeft over te nemen, maar in kunst kan bevragen. Met haar werk biedt ze alternatieven voor kunst die zo lang als in een blok beton gegoten bleef: "De geschiedenis is niet statisch, het hoort bij het samenleven en wij als samenleving veranderen voortdurend."

Het werk *Guess Who's Coming To Dinner Too?* is in 2021 door vier Nederlandse musea gezamenlijk aangekocht, waaronder het Van Abbemuseum. De installatie bestaat uit vier grote driehoekige tafels, waaraan zestig zwarte vrouwen en vrouwen van kleur een plaats hebben. Allemaal verzetten deze vrouwen zich in hun levens tegen onderdrukking en ongelijkheid. De tentoonstelling *Dwarsverbinding: Patricia Kaersenhout* in het Van Abbemuseum bestaat uit één van deze vier tafels, waaraan vijftien vrouwen kunnen zitten. Tijdens de duur van de tentoonstelling vindt een uitgebreid programma met workshops en performances plaats zodat het kunstwerk niet als een statisch object in de ruimte staat. Hierbij dienen de verhalen van de vijftien vrouwen als basis. De verschillende ondersteunende activiteiten zijn samengesteld door Aminanta Minte, Nafayah Kadmairubun, Shammai Martis, Michelle Jonker, Munganyende en Stichting Ik Wil. Van de verhalen is ook een audiotour gemaakt.

Voortborduren op *The Dinner Party*

De installatie van Kaersenhout verwijst niet alleen qua titel naar de Amerikaanse, taboedoorbrekende film *Guess Who's Coming To Dinner?* (1967) over een gewaagde relatie tussen een jonge blanke vrouw en haar zwarte verloofde, maar ook naar de installatie *The dinner party* (1979) van de Amerikaanse feministische kunstenaar Judy Chicago. Dit werk is nog steeds in het Brooklyn Museum te zien (sinds 2007 permanent): een driehoekige tafel gedekt voor 39 (witte) vrouwen die de bijdrage van vrouwen

aan de westerse geschiedenis zichtbaar maakt. Een enorm statement in de witte mannenwereld van 1979. Patricia Kaersenhout is geïnspireerd door dit werk maar laat bij haar eigen installatie de beperkingen van Chicago's werk zien: zij nodigt expliciet zwarte vrouwen en vrouwen van kleur uit aan haar tafels. Op deze manier wil ze de geschiedenis bijstellen. Uiteraard doet dit ons denken aan de serie *Proud Rebels* (2015) van Kaersenhout die momenteel te zien is binnen de tentoonstelling *Dwarsverbanden* in het Van Abbe.

Stichting Ik Wil

Voor *Guess Who's Coming To Dinner Too?* heeft Kaersenhout voor iedere vrouw een tafelloper ontworpen met daarop West-Afrikaanse gedrukte 'Adinkra' symbolen die ieder een eigen betekenis hebben, een levenswijsheid of karaktereigenschap. Verschillende groepen hebben aan deze lopers gewerkt. Door de tafellopers te borduren, brengen in het Van Abbe zwarte vrouwen en vrouwen van kleur een eerbetoon aan andere zwarte vrouwen die deel uitmaakten van verzetsbewegingen over de hele wereld. De bordurende vrouwen komen uit het netwerk van de Eindhovense stichting Ik Wil. Deze stichting bouwt aan een dragende en inclusieve samenleving. Ze spannen zich in om bij bewoners in de wijk een proces op gang te brengen van bewustwording, zingeving en gelijkwaardigheid. Tijdens het borduren worden veel gesprekken gevoerd over dit onderwerp.

Een andere activiteit binnen *Guess Who's Coming To Dinner Too?* is *Flowers for Perle*. Door middel van een bloemschikworkshop wordt de Eindhovense activiste Perle Miangue geëerd. Hiermee krijgen niet alleen Perle maar ook de vrouwen die dicht bij haar staan alle aandacht. Zo zijn er veel verschillende activiteiten gepland; op de site van het Van Abbemuseum staan alle data vermeld.

De tafel van Kaersenhout in het Van Abbe staat vol glaswerk, als een uitnodiging om voedsel te delen tijdens een gezamenlijke maaltijd. Ze kent dit uit de Surinaamse cultuur: het delen, de gastvrijheid en de zorg voor elkaar. Samen eten verbindt, overal ter wereld en in elke cultuur. Kaersenhout heeft haar eigen kunstvorm gevonden!

Marja van Osch

Patricia Kaersenhout
Guess Who's Coming To Dinner Too?
Gedeeld bezit Van Abbemuseum
Foto: Jan Verheugt

A tribute to black women and women of color

Until April 2, 2023 in the Van Abbemuseum *Guess Who's Coming To Dinner Too?* by Patricia Kaersenhout. She herself says about this exhibition that she wants to paint a more complete and honest picture of history by giving a voice to certain groups of forgotten and invisible people.

Tafelloper (detail)
onderdeel installatie van
Patricia Kaersenhout
Foto: Jan Verheugt

Dwarsverbanden in de museumtoren (3)

Van niemands land naar ieders land

In de museumtoren is een hele verdieping gewijd aan werken van regionale kunstenaars. De schilderijen van René Daniëls vullen één zaal. Om de hoek hangen, naast werken van Pieter Stoop en Theo Kuijpers, het schilderij Groot geel landschap (1968) van Willem Adams en enkele gouaches, getiteld Niemands land (1992), van Ad Snijders. Wij onderzoeken het dwarsverband tussen het grote gele landschap van Adams, de gouaches van Snijders en de uitspraak van René Daniëls over schilderen in niemandsland.

Landschapsschilderkunst

Al eeuwenlang gelden bergen, rivieren, bossen, velden en de zee als inspiratiebronnen voor kunstenaars. Sinds begin 15e eeuw is landschapsschilderkunst een zelfstandig genre. Kunstenaars schilderen het landschap eerst vooral in hun ateliers. Dankzij de uitvinding van de verftube is de kunstenaar niet meer aan zijn atelier gebonden en wordt het mogelijk om in het landschap zelf te schilderen (en plein air). Zowel in figuratieve als abstracte werken kan landschap het uitgangspunt zijn. Denk aan de realistische blik op het landschap, als op een foto alles even scherp in beeld, zonder emotie en met nadrukkelijke lichtval. In hun expressivistische werken gebruiken Willem Adams en Ad Snijders het landschap om een emotie of een gewaarwording af te beelden. Hierbij wordt de werkelijkheid dikwijls vervormd en zien we primitieve vormen; de kleuren zijn fel, zeker niet realistisch.

Groot geel landschap

Op het schilderij van Willem Adams (1937-2022) is een landschap met dominante goudgele tinten weergegeven in een horizontaal geometrisch patroon. De lucht is fris geel; de velden zijn merendeels goudgeel alsof het rijp koren betreft. Enige groenbruine stroken gecombineerd met rechts een blauwe band - wellicht water - markeren samen met kubusvormige blokken - mogelijk bebouwing - de horizon. Het doek straalt de rust uit van een zomerse dag ergens op een boerenbedrijf.

Dit geometrische schilderij maakt Adams aan het begin van zijn carrière nadat hij zijn opleiding voltooide aan de Academie voor Industriële vormgeving te Eindhoven. Ook Adams laat zich inspireren door het landschap. Schilderen wordt voor hem een zoektocht. Na 1980 werkt hij meer expressief en met heftigere schildersbewegingen alsof hij in opstand komt. Die artistieke opstandigheid verwijst naar de houding van Vincent van Gogh. Bovendien refereert de keuze voor het dominante geel aan de zonovergoten korenvelden in de geschilderde landschappen van Van Gogh. Collega-kunstenaar Theo Kuijpers bevestigt die invloed in een interview vlak na het overlijden van Adams in 2022. "Van Gogh was een grote inspiratiebron. Dat zie je niet alleen terug

Willem Adams
Groot geel landschap, 1968
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Peter Cox

in zijn schilderijen, maar ook in zijn tekeningen, waar Willem ook heel goed in was trouwens. En hij was zeer emotioneel." Museumdirecteur Rudi Fuchs schreef al in de goudgele (!) catalogus behorende bij Adams solotentoonstelling (1987) in ons museum: "Voor hem had kunst te maken met grote emotie - met wind in de bomen en de branding op het strand." Een specifieke plek waar Adams dit werk maakt, is niet te noemen. Het kan overal zijn, op ieders land of op niemands land.

Eclectische kunst

Naast het schilderij van Adams hangen de gouaches (werken van inkt op papier) van Ad Snijders (1929-2010). Afgezien van een paar maanden Middelbare Kunstnijverheidsschool in Eindhoven en twee studie jaren in Parijs (prijs van de Franse regering) heeft Snijders zichzelf het vak aangeleerd. Als autodidact heeft hij zijn hele leven met allerlei kunststromingen geëxperimenteerd. Hierdoor is hij niet op één stijl vast te pinnen: zijn werken variëren tussen expressionisme, figuratieve kunst en abstracte kunst. Om daarna weer uit te komen bij het pure, expressieve schilderen. Hiermee past Ad Snijders naadloos in het Eindhovense avant-gardistische kunstcircuit, waartoe ook Willem Adams en René Daniëls gerekend worden.

Kleur is de bepalende factor

Inspiratie haalt Snijders uit exposities van internationale avant-garde kunstenaars die in zijn tijd te zien zijn in het Van Abbe. Hij staat op goede voet met de directeurs (achtereenvolgens Edy de Wilde, Jean Leering, Rudi Fuchs en Jan Debbaut) en die contacten brengen hem veel. Via de directeurs leert hij toonaangevende kunstenaars kennen, zo ook verzamelaars en kunstinstellingen die hem een expositie of een beurs aanbieden.

In zijn veelzijdige oeuvre geldt, net als bij Willem Adams, de natuur als grote inspiratiebron. Maar meer nog wordt de inhoud van zijn werk bepaald door de zeggingskracht van kleur, compositie en vorm. Van de lange schilderscarrière van Ad Snijders was twee jaar geleden nog een prachtig overzicht te zien in het Van Abbemuseum. Toen werd echt duidelijk hoe eclectisch Snijders als kunstenaar bezig is geweest door steeds een andere koers te kiezen en zich niet in één richting door te ontwikkelen. Alhoewel Steven ten Thije, curator van de tentoonstelling, wel degelijk een consequente lijn in het werk ziet: "Wat honkvast is in het oeuvre van Ad Snijders is zijn vormonderzoek op het platte vlak. Al vanaf 1956 zijn zijn composities vlakvullend, met aandacht voor het hele vlak. Zonder een duidelijk centrum of verdwijnpunt, want hij streeft geen ruimtewerking na. Sommige kunstenaars werken vanuit de lijn. Ad Snijders niet. Bij hem is kleur de bepalende factor. Eerst richtte hij zich op de expressivistische vormtaal, later meer op de inhoud".

Ad Snijders
Niemand's Land, 1992
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Peter Cox

De binnen *Dwarsverbanden* tentoongestelde gouaches van Snijders uit 1992 zijn juist niet expressief en kleurrijk. Integendeel: de ingetogen gouaches verbeelden in zachte kleuren een soort surrealistisch droomlandschap. We zien veel aardse bruine, grijze, okergele en zacht paarse tinten met aan de fantasie ontsproten tekeningen. Deze werken dragen de intrigerende titel Niemands land.

Niemandsland

De term 'niemandsland' doet denken aan de neutrale zone tussen twee vijandelijke gebieden in de oorlog die aan niemand toebehoort. Meer in het algemeen zou je een gebied waar nooit iemand komt niemandsland kunnen noemen. Het werk van Ad Snijders doet denken aan de droom, allerlei beelden en gedachten die zich aan ons voordoen in de fase tussen waken en slapen. We bevinden ons dan in een soort 'niemandsland' waarin de dromen zich onvrijwillig aan ons opdringen of op een gefingeerde plek. Nog een andere betekenis van het woord is een gebied waar niets te bekennen is, of een term waarmee men naar een onderwerp kan verwijzen dat niemand zich eigen heeft gemaakt. De laatste duiding sluit aan bij de omschrijving van René Daniëls dat zijn schilderkunst zich bevindt in het 'niemandsland tussen literatuur, beeldende kunst en het leven'. Met andere woorden Daniëls werkt op het snijpunt van taal en beeld, spelend met werkelijkheid en weergave die voor tweëerlei uitleg vatbaar is, de realiteit en de hogere betekenis die er achter schuilt. In zijn werk zijn talrijke verwijzingen naar andere kunstenaars, naar de literatuur en naar het dagelijks leven, maar deze betekenissen zitten het plezier van het kijken, nooit in de weg. "Betekenis is belangrijk maar nooit gewichtig", zei de kunstenaar ooit. Dit ter onze geruststelling.

Dwarsverbanden

Voor René Daniëls en voor Willem Adams was schilderen een zoektocht met steeds een ander eindpunt, losstaand van internationale artistieke ontwikkelingen. Daniëls' zoektocht bevond zich in het 'voormalige niemandsland tussen literatuur, beeldende kunst en het leven'. De eindeloze meerduidigheid van verf op doek blijft hem uitdagen ook na de tragische wending van zijn gezondheid.

Adams zocht eveneens; zijn werk getuigt van een blijvende fascinatie voor het kleurrijke landschap soms verstild zoals hier, later expressief weergegeven alsof hij water en wind kon 'grijpen' met zijn kwast. Hij trachtte zich onbevangen steeds opnieuw volledig open te stellen voor alle indrukken als een tabula rasa, een onbeschreven blad, om steeds weer anders te eindigen.

Ad Snijders heeft zich daarentegen steeds bewogen tussen de invloeden van opeenvolgende stromingen in de kunstgeschiedenis; waarbij hij wel de vrijheid nam om deze op zijn eigen wijze te verwerken tot nieuwe beelden. Eerst richtte hij zich op de expressionistische vormtaal, later meer op de inhoud. Het was Snijders die de nieuwe naoorlogse kunststromingen heeft geïntroduceerd in het kunstenaarsmilieu in Eindhoven waartoe ook Daniëls en Adams behoorden. Wat hen verbindt is de grote vrijheid die zij zich aanmeten in hun werk ondanks contemporaine artistieke ontwikkelingen en het Van Abbemuseum dat een belangrijke rol speelde en hét informatiecentrum was voor deze avant-gardistische kunstenaars. ●

Lisette Almering en Marja van Osch

Art and landscape, a two-unit

We relate different works of art by two regional artists to a statement by René Daniëls, a fellow artist. He places his work 'in the no man's land between literature, visual arts and life'. In the works of art mentioned above, the landscape fascinates. Both artists interpreted in complete liberty this landscape, making it their landscape by choosing colour, shape and medium.

Challenged, like Daniëls, they come to a different result.

Focus en Samenspel

Weebers Vastgoed Advocaten NV is een advocatenkantoor gespecialiseerd in bouw- en vastgoed vraagstukken. Wij zijn werkzaam voor het bedrijfsleven, gemeenten, woningcorporaties en (institutionele) beleggers en mogen gerenommeerde partijen in het vastgoed tot onze cliënte rekenen. Op basis van onze brede kennis van de bouw- en vastgoedwereld adviseren en procederen wij voor onze cliënten. Een sterke combinatie! Onze kernwaarden zijn focus en samenspel met als doel het beste en meest duurzame resultaat te bereiken voor onze cliënten.

Gebiedsontwikkeling@vastgoed-advocaten.nl
040 21 20 400
www.vastgoed-advocaten.nl

KUNSTIN OEDENRODE 30 jaar

50 KUNSTWERKEN
5 PROJECTEN

ARCHITECTUUR
AUDIOVISUEEL
TECHNOLOGIE
FILM
BEELDEND

LANGS EEN HISTORISCH
WANDELPAD VAN 25 KM

WANDELEN IN HET DOMMELDAL

In 30 jaar heeft Kunststichting Sint-Oedenrode een schitterend wandelpad gerealiseerd langs en om de Dommel, in de 'achtertuin' van Van Abbe. Kijk op: <https://www.bezoekmeierijstad.nl/routes-overzicht/3799715621/kunstroutes-sint-oedenrode>

Kunststichting Sint-Oedenrode is recent overgegaan in:

KunstStichting Meierijstad

Rond door recht Lucas Lenglet, 2011

Schoorsteen in de wolken (Palais des Boosaards)

De taalgevoeligheid van René Daniëls

Altijd schilderij te zien, ach/ was toch tekening gebleven.
René Daniëls, citaat gedicht in *Spreeksels* (2007)

René Daniëls
Het huis, 1986
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Peter Cox

René Daniëls (1950) debuteerde in 1977 in Düsseldorf en kreeg in 1978 zijn eerste tentoonstelling in het Van Abbemuseum. Zijn werk werd daarna overal enthousiast ontvangen. Uit zijn tekeningen en schilderijen sprak een enorme emotionele lading. Er volgden tentoonstellingen in binnen- en buitenland. Na een werkperiode in Parijs en New York, nam hij deel aan grote manifestaties zoals de elfde Biënnale van Parijs, *Zeitgeist* in Berlijn, *Art from Europe* in de Londense Tate Gallery, *Bilderstreit* in Keulen, de negende Documenta in Kassel, en vestigde zich in Amsterdam.

Alledaagse dingen

De kracht waarmee Daniëls voorwerpen uit zijn dagelijkse omgeving: de grammofoonplaat (met pen), de veiligheidsspelden, de boekenkast, het skateboard, de as van een filmrol, omzette in pure teken- en schilderkunst, bleek een heel nieuwe stijl te zijn. De grammofoonplaat gold voor hem als de drager van de rauwe, ongepolijste punkmuziek van die jaren. Attributen uit die punktijd maakten een essentieel onderdeel uit van zijn bestaan, gefascineerd als hij was door de muziek van de punkgroepen Talking Heads en Sex Pistols.

Spel met beeld en taal

In zijn vroege series tekeningen in conceptuele stijl blijkt ook zijn grote gevoeligheid voor taal. Een aanduiding in die richting is een groot schilderij met daarop het omslag van de gedichtenbundel van I.K. Bonset, (pseudoniem van beeldend kunstenaar Theo van Doesburg), met gedichten in Dada-stijl. De dialoog tussen de werken gaat verder dan het oeuvre van Daniëls en strekt zich uit tot de wereld van kunst en cultuur. Zijn schilderijen geven een nieuwe betekenis aan Duchamps' *Fountain*: 'dit is een kunstwerk' (te zien is een urinoir) en aan Broodthaers' *Moules sauf Blanches*: 'dit is een museum' (te zien is een pot mosselen). De kern van zijn werk zou worden: het spel met het beeld, het combineren of verstoppen van betekenissen, of zoals hij het zelf formuleerde: "Een combinatie van aan de ene kant beeldend dichtend en aan de andere kant schilderen." Bij nader inzien zit er een loden ernst achter de grammofoonplaten, het skateboard en de veiligheidsspelden. En hij had haast.

Mystiek lichaam

De tijdgeest uit de jaren 70 werkte door tot in de Verenigde Staten, waar hij enige tijd werkte. In het veelbesproken boek *Mystiek lichaam* van de schrijver Frans Kellendonk, dat uitkwam in 1986, beschrijft hoofdpersoon Broer zijn methodes om als kunsthandelaar in New York, slim aan de kost te komen en rijk te worden bijvoorbeeld om een nieuwe stroming schilders: "(...) zoals Die Neue Wilde promoten waar kunstbeleggers al een weer een paar jaar omheen zwermden. Museumcollecties te Cheyenne en Eindhoven waren met werk van Die Neue Wilde verrijkt (...) Geld was het idee der ideeën, in deze hemel der ideeën. Geen hogere idealist dan de geldwolf".

René Daniëls wilde echter niet bij die stroming horen. Hij was zichzelf en alleen, en in verzet tegen de wijdverbreide geldhandel rondom de kunsten.

Schoorsteen in de wolken (Palais des Boosaards)

Boosaardig. Het was alles illusie volgens René Daniëls: "Ik vond het eerst een grappige woordspeling: beaux arts - schone kunsten, boze kunsten. Boosaardigheid heeft voor mij met levendigheid te maken, met emoties, wild gedrag. Het trok me aan om dat alles in combinatie te brengen met schone kunsten, de gecultiveerde emotie dus".

Ik zie in dat schilderij een figuur die vol getroffen wordt in de maagstreek – door een aardstraal, een plasma, een lichtkanon. De bron is een rechtopstaande grammofoonplaat. Ik zie zijn ribben als een pianoklavier. Ik zie hoog uit de schoorsteen bomen komen en onderaan groeit de stam. Ik zie herfstbos, hoge hoed, zwarte rook, angstogen achteromkijkend. Ik zag ervoor en erna diezelfde achteruitdeinzende figuur zoals in de *Alzumeazume* (1982) waarin een goochelaar een rookwolk onttrekt aan de schoorsteen.

De hoge hoed en de schoorsteen lopen qua functie dwars door elkaar heen. De goochelaar kan net zo goed een schoorsteen gebruiken voor zijn illusionistische bezigheden als een hoge hoed.

Illusionistisch is misschien ook het strikje – de vlinderdas, die transformeert in een museumzaal. Aan de wanden de schilderijen als lege ramen. De wanden zijn de dragers. Kwetsbaar.

"Mijn schilderijen zijn er niet om over na te denken, maar om er te zijn, en ze zijn er."

De tijd die René Daniëls actief heeft deelgenomen aan het Nederlandse en internationale kunstleven, is voorbij. Zijn oeuvre bleef onvoltooid als gevolg van een hersenbloeding die hem eind 1987 trof en waar hij nooit volledig van is hersteld. Hij was 37 jaar en er stond van alles te gebeuren: een nieuwe serie schilderijen, experimenten met sculptuur en architectuur. In *Spreeksels* schrijft Els Hoek: "Een carrière te kort voor een begaafd mens met een verbeeldingskracht van eeuwen". ●

Hannie Groen

René Daniëls
Schoorsteen in de wolken
(Palais des Boosaards), 1983
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Peter Cox

Language sensitivity

The core of René Daniëls' work is the play of image and language: a combination of visual storytelling on the one hand and narrative painting on the other.

Interview met een vriend

Wildrik Burema

Momenteel bouwt grafisch ondernemer Wildrik Burema zijn werkzaamheden voor het 'glossy' magazine De Stratummer af, waarvan hij samensteller, redacteur en uitgever is. Daardoor ontstaat er nu tijd voor nieuwe activiteiten. Zo werd hij lid van de voorbereidingsgroep Vriendensalon en ontwierp hij de nieuwe folder van de vereniging. Daarnaast vervult hij bestuursfuncties onder meer bij Bewonersplatform Stratum en het Nederlands Steendrukmuseum. Altijd al maatschappelijk actief, zelfs twaalf jaar lang (van 1998 tot 2010) als Eindhovens gemeenteraadslid voor de PvdA. Genoeg redenen voor een kennismakingsgesprek.

Was er in jullie gezin belangstelling voor kunst en vormgeving?
Er hing thuis één reproductie van Van Gogh aan de muur, en dat was het zo'n beetje. Overigens was er wel interesse voor muziek. Mijn moeder zong bij de Eindhovense Oratoriumvereniging. Zelf kreeg ik als kind les, maar dat was vooral solfège. Best wel saai. Maar misschien vormde het uiteindelijk een goede basis voor de klassieke blokfluit en gitaar die ik later ben gaan bespelen.

Waar kwam je keuze vandaan om grafisch vormgever te worden?
Ik kon op zich aardig tekenen en besloot naar de Academie voor Industriële Vormgeving Eindhoven te gaan, naar mijn idee een soort kruising tussen HTS en kunstacademie, tussen techniek en kunst. Op die academie koos ik voor de richting Productpresentatie, met veel aandacht voor grafische vormgeving.

Wat ben je met die opleiding vervolgens gaan doen?
Ik kwam uiteindelijk in de reclamewereld terecht, maar eerst moest ik nog in dienst. Als dienstweigeraar ging ik aan de slag bij De Krabbedans, Centrum voor Hedendaagse Kunst. Als publiciteitsmedewerker. Ik stelde het 'Krabbedanskrantje' samen en heb als filmopereur heel wat films gedraaid waaraan ik mijn passie voor het medium film overhield. Toen maakte ik ook pas echt kennis met beeldende kunst en de Eindhovense kunstenaars.

naarsscene. Vrijwel om de week ging ik naar het Van Abbe. Met de inspirerende tentoonstellingen van Rudi Fuchs. Mooi werk van Arte Povera met Mario Merz en Jannis Kounellis. Echte eenvoud en basale materialen.

Hoe was toen de kunstsituatie in Eindhoven?
Je had toen het Van Abbemuseum als platform voor de internationale avant-garde en de Krabbedans voor landelijke en zeker ook de Eindhovense kunstenaars. Die versterkten elkaar. De kunstenaars lieten zich inspireren door wat er in het museum gebeurde. Dat leverde een bijzondere generatie kunstenaars op met René Daniëls, Henk Visch, Bert Hermens, Pieter Stoop en anderen. Overigens mag er in het museum en ook door de Vriendenvereniging in KwArts best wel meer aandacht uitgaan naar Eindhovense kunstenaars. Er is natuurlijk wel de expositie *Dwarsverbanden in de toren*, maar toch. ●

Jan Verheugt

Wildrik Burema voor Jan Schoonhoven Groot kwadrantenreliëf (1964) Foto: Jan Verheugt

A museum friend
Graphic entrepreneur Wildrik Burema did not grow up with art in his youth. For the first time during his studies at the AIVE and as a public assistant at an art center in Eindhoven, he came into contact with visual art and the Van Abbemuseum. Now he is an active friend of the museum.

Glow Museum Monsters 2022

Niet om op te zitten

Het begrip 'stoel' als kunst volgens Joseph Kosuth

Onlangs ontstond er ophef over de aankoopwaarde van de collectie Lidewij Edelkoort. Dat overschaduwde jammer genoeg de artistieke waarde van die designverzameling die op zich een fraaie aanvulling vormt op onze museumcollectie; neem alleen al de selectie stoelen. In de komende afleveringen van KwArts gaan we aandacht besteden aan stoelen en zitelementen binnen de collectie. We trappen af met de 'stoel' van Joseph Kosuth, weliswaar niet in de collectie, maar wel interessant vanwege zijn benadering.

Want hoe verbeelden we een stoel? Iemand die zich onderzoekend met deze vraag bezig hield, is de Amerikaanse, conceptuele kunstenaar en fotograaf Joseph Kosuth (1945). In zijn bekende werk *One and Three Chairs* uit 1965 representeert hij in één installatie op drie verschillende manieren een 'stoel': als object (in de vorm van een op de grond geplaatste houten klapstoel met poten, rugleuning en zitting), als fotografische zwart-wit afbeelding van diezelfde stoel en als lemma uit een Engels woordenboek, uitvergroet afgedrukt op een paneel. En wat opvalt: Kosuth doet dat niet met een geschilderde versie, toch eigenlijk toen de meest geaccepteerde vorm binnen de kunst.

Als kunstenaar gaat het Kosuth om de verbeelding van het idee-stoel. Hij lijkt ermee te refereren aan de ideeënleer van Plato. Volgens deze filosoof bevatten abstracte ideeën de meest elementaire vorm van de realiteit. Kosuth vervaardigde overigens niet

zelf het meubelstuk, de foto en de definitie. Maar bracht deze elementen samen in één installatie om ons vragen te stellen over het concept 'stoel': Is een stoel een stoel? Is een foto van een stoel ook een stoel? Is de definitie van een stoel een stoel? En: Is de definitie van een stoel niet méér 'stoel' dan een echte stoel of een foto ervan? Welke representatie geeft het idee-stoel het meest precies weer? Hij betreft die installatie ook op ons begrip over kunst. Is dit nog wel kunst en wat is er essentieel in dit kunstwerk voor ons begrip over een stoel? De definitie misschien? Want zonder definitie weten we niet wat een stoel is. Deze installatie zet ons aan tot het denken. En dat is wat Kosuth uiteindelijk wil bereiken.

Met zijn kunstfilosofische aanpak laat hij zien hoe ingewikkeld het is om uitspraken te doen over een 'stoel' binnen de beeldende kunst. Dit is nog maar het begin.

In deze serie zullen we zien dat kunstenaars stoelen en andere zitelementen in allerlei vormen en hoedanigheden gebruiken, al dan niet voorzien van een andere functie. ●

Jan Verheugt

Joseph Kosuth
One and Three Chairs (1965)
Collectie MoMA
Fotograaf onbekend

Chairs, an introduction
With the acquisition of part of the design collection of Lidewij Edelkoort, our museum now has a number of chairs and other seating elements by artists and designers. We will pay attention to this in the upcoming series. First, Joseph Kosuth's art-philosophical vision of the idea chair.

Niet om op te zitten

Een stoel van James Lee Byars, de grote magiër van de stilte

James Lee Byars (1932-1997) was een opzienbarende figuur die onmiddellijk opviel door zich te kleden in monochrome pakken van witte, roze, rode, zwarte of gouden stof, met een bijpassende hoge hoed en een masker voor. Gekleed als een extravagante magiër verscheen hij op openingen van belangrijke internationale tentoonstellingen en voerde hij zijn performances of acties uit.

Het kunstwerk *Hear The Fi To In Ph Around This Chair* (1977) bestaat uit een kubusvormige tent van zwarte zijde met op de grond twee goudkleurige kleden, voorzien van ingeweven plant-aardige motieven. Op de kleden staat een antieke houten stoel bekleed met goudkleurige stof, eveneens met ingeweven plantmotieven, maar nu van wit garen. Door een opening in de voorkant van de tent ziet de kijker de stoel. Het contrast tussen het zwart van de gordijnen en het glanzende, goudkleurige van de stoel is groot.

Op het moment dat in een theater het doek op gaat, hangt er een sfeer van spanning en verwachting. De installatie *Hear The Fi To In Ph Around This Chair* refereert aan deze spanning en verbindt daarmee kunstwerk en kijker. In de complete titel van deze installatie, *Hear the first totally interrogative philosophy around this chair*, komt Byars' gerichtheid op vragen tot uitdrukking. De titel impliceert dat het gaat over vragen stellen en niet om antwoorden. Het beeld dat hij oproept, nodigt uit tot bezinning. De ruimte waar je in kijkt, is begrensd door zwart en goudkleurig materiaal. Goud schittert, reflecteert het licht optimaal. Zwart vormt de tegenpool, die het licht absorbeert. De lege stoel is de plek voor een schrijver, filosoof, iemand die nadenkt. Er kunnen vragen gesteld worden, er kan nagedacht worden, maar antwoorden blijven uit.

Byars heeft zich gedurende zijn leven aan één thema gewijd: het sublieme, het verhevene, de 'volmaakte schoonheid'. Daarbij ging het hem niet om afzonderlijke voorwerpen, maar slechts om een idee. Tijdens zijn jarenlange verblijf in Japan leerde hij het efemere (het tijdelijke, het vergankelijke) kennen als zijn eigen kwaliteit in de kunst.

De kunstenaar zocht in zijn kunst naar materiële perfectie, die volgens de kunstenaar alleen aanwezig is in dat ene gunstige moment waarop leven en dood, geluk en tragedie samenvallen. In *The Death of James Lee Byars*¹, gemaakt in 1994 - de kunstenaar was ongeneeslijk ziek - heeft hij deze overtuiging gevisualiseerd in een emotioneel geladen werk. ●

Els Grootemaat

¹ The Death of James Lee Byars - Sculpture (sculpturemagazine.art)

James Lee Byars
Hear The Fi To In Ph Around This Chair, 1977
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Peter Cox

The sublime
James Lee Byars has devoted himself to one theme throughout his life: the sublime, the "perfect beauty". An example is this seat within a tent-like environment. Mysterious.

De digitalisering van een kunst-historisch kenniscentrum

Afscheidsinterview met Willem Smit

Eind 2022 ging Willem Smit, senior archivaris en bibliothecaris van het Van Abbemuseum, met pensioen. Hij betekende veel voor onze vereniging én voor gebruikers en studenten van de bieb. Een goede reden voor een afscheidinterview.

Hoe kijk je zelf terug op de samenwerking met onze vereniging?

Wat mij betreft verliep de relatie met de vereniging steeds bijzonder plezierig. Dankzij de jaarlijkse, genereuze donatie van de vereniging konden we interessante aanwinsten bekostigen zoals de soms kostbare kunstenaarsboeken. Ook kijk ik met genoegen terug op de lezingen van de Vriendensalon in de ruimte van de bibliotheek, die vanaf 2011 uitgroeide tot een zeer goed bezochte avond. We hebben die al die jaren graag gefaciliteerd.

Waarop kijk je in je werk met voldoening terug?

Toen ik in 1998 bij het museum in dienst kwam, was de digitalisering nog een onontgonnen gebied. Dat gold overigens voor vrijwel heel museaal Nederland. Binnen ons museum was ik de eerste medewerker die met een computer werkte. Het archief viel toen nog onder de afdeling Facilitaire Zaken. In de aanloop naar de opening van de nieuwbouw in 2003 is hard gewerkt aan een ondernemingsplan. Daarin werd het belang van een goede informatiefunctie ingezien. Bibliotheek en archief werden samengevoegd en de bibliotheek kreeg als kunsthistorisch kenniscentrum een belangrijke publieksfunctie. Nadien zijn Diana Franssen, destijds bibliothecaris, en ik steeds samen opgetrokken. Wij vulden elkaar qua discipline goed aan: zij als kunsthistoricus met interesse voor de documentaire waarde van bibliotheken en ik als historicus met ervaring in het toegankelijk maken van archieven. Er was echt sprake van synergie. Wij deelden dezelfde visie: een kunstwerk betekent op zich niks; de

context waarin het functioneert – die zich spiegelt in literatuur en archieven – geeft betekenis aan het kunstwerk. Die open samenwerking met Diana sprak me erg aan. Zo hebben we veel kunnen bereiken.

Hoe ging de digitalisering in zijn werk?

Onze aanpak kenmerkte zich vooral door een pragmatische stap-voor-stapaanpak. Om de boekencollectie op een gestandaardiseerde manier te kunnen ontsluiten deden we eerst onderzoek naar geüniformeerde beschrijvingen. Zo ontwikkelden we een eigen bibliotheek- en trefwoordensysteem. Daarna voerden we de titels van nieuwe aanwinsten in. Al doende kregen we inzicht in wat wel en niet kon. Deze systemen werden overgezet naar het door de Technische Universiteit Eindhoven ontwikkelde VUBIS. De data-inbreng van het totale bestand aan boeken besteedden we uiteindelijk uit. Toen die invoer gereed was, waren we de eerste museumbibliotheek met een eigen online catalogus. Na het boekenbestand volgde als project de digitalisering van het tentoonstellingsarchief. Destijds verkeerden we in de gelukkige omstandigheid dat René Pingen een promotieonderzoek deed naar de tentoonstellingen. Dat onderzoek kon gecombineerd worden met ons project. Zo beschikken we nu over een toegankelijk informatiesysteem met vanaf de opening in 1936 per tentoonstelling zaaloverzichten, persberichten en andere documenten. Nu is tot slot nog het collectiearchief aan de beurt.

Willem Smit
Foto: Peter Cox

Kerngegevens bibliotheek	
Titels bibliotheek	160.000
Kunstenaarsboeken	3200
Tijdschriftenabonnementen	50
Tentoonstellingen online	1635
Documenten Beheersarchief	63.000

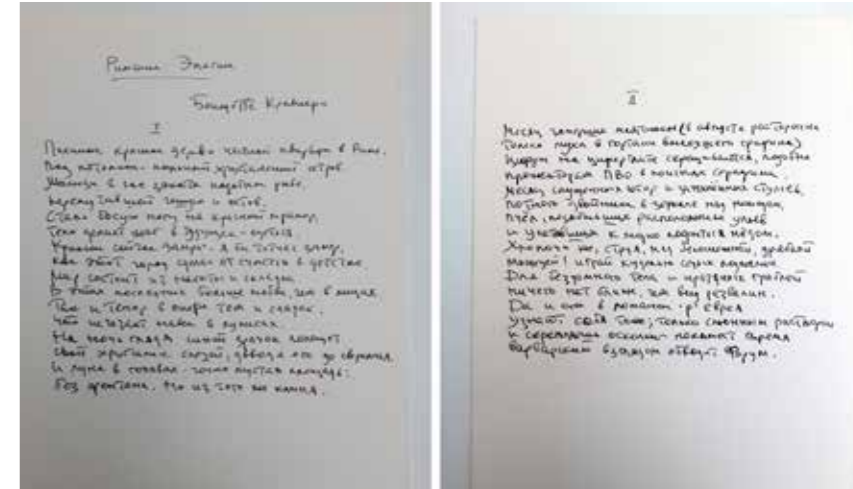
Brodsky en Tàpies
Bladen uit *Römische Elegien*
(1993)
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Piet van Bragt

Wat was in je werk je grootste uitdaging?

Dat was ongetwijfeld het digitaliseren van het Beheersarchief 1936-1989, eigenlijk een bestuurs/managementarchief, dat archieft technisch tot het gemeentelijk archief behoort. Maar voor we het fysiek overdroegen aan het regionaal archief, hebben we eerst alle documenten - o.a. beleidsstukken, verslagen, correspondentie - gescand en opgeslagen. Een flinke klus. Nu is dat archief gedigitaliseerd ontsloten en toegankelijk, waar je ook bent. En zo maakten we het museumverleden voor de buitenwereld transparant. Voor mijn opvolger ligt er nu nog de schone taak om de volgende beleidsperioden te digitaliseren.

De bibliotheek kent nogal wat kunstenaarsboeken. Welk boek behoort tot je favorieten?

Het is natuurlijk moeilijk een keuze te maken uit zoveel prachtige boeken. Maar het boek *Römische Elegien* uit 1993 met tekst van de Russische dichter en Nobelprijswinnaar Joseph Brodsky en litho's in schrootbruine aardse kleuren van de Spaanse kunstenaar Antoni Tàpies spreekt me erg aan. Een boek als beeldend medium. Het is een bijzondere, synesthetische uitgave (beeld/woord/geluid) met een CD, waarop Brodsky zelf het gedicht in het Engels en Russisch voordraagt.

Wat ga je na je pensioen met je extra tijd zoal doen?

Lezen, schrijven en zo nu en dan wat publiceren in een historisch tijdschrift. Vooral de toepassing van specifieke literaire technieken en verhalen in historische vertelstructuren en verklarmodellen boeit mij zeer. Als 'taalmens' heb ik bovendien een passie voor poëzie. In dichtkunst kun je teksten ervaren voordat je ze volledig kunt begrijpen. Dit klinkt misschien wat cryptisch, maar ik bedoel dat door nauwkeurig te lezen en de tekst op je in te laten werken de diepere meerdubbele betekenis na enige tijd naar boven komt. Je moet er wel moeite voor willen doen. Maar dat is vrijwel met elke vorm van kunst.

Misschien zien we een van je 'producten' nog eens terug in KwArts. In ieder geval bedankt voor de prettige samenwerking. Geniet van je pensioen. ●

Jan Verheugt

Farewell interview

Willem Smit worked as an archivist for the Van Abbemuseum from 1998 until the end of 2022. Together with Diane Franssen, he has developed the library into an art-historical knowledge center with an online catalogue, digital exhibition and management archives.

Het spel met de tijd

Een beschouwing over de beeldende omgang met het element tijd

Tijd is een werkelijkheid die beperkt is tot het ogenblik en opgehangen is tussen twee leegtes.

Gaston Bachelard

De confrontatie met een kunstwerk is een spel met de tijd waarin de kunstenaar zijn werk creëert en de tijd waarin men met het kunstwerk geconfronteerd wordt. Het is een vorm van communicatie die de kunstenaar en de beschouwer de mogelijkheid biedt zich vrij te kunnen bewegen. Door het kunstwerk in de tijd te plaatsen gaat een wereld van betekenissen open en is de richting van de tijd voor de toeschouwer opeens subjectief en schijnbaar omkeerbaar. Hij kan een blik terug werpen in de tijd, hoe kort of hoe lang die tijdsperiode ook is en er zijn eigen betekenis aan geven.

Eigenlijk leven we allen goedbeschouwd in het verleden, want elke ervaring is voorbij na het ervaringsmoment en wordt geschiedenis. Zo is tijd een bewegende stroom waardoor wij onverbiddelijk worden meegesleurd. Door de fysieke traagheid van ons waarnemingsproces leven wij dus permanent onvermijdelijk in het verleden.

Tijd is binnen de normale dagelijkse fysische begrippen niet omkeerbaar. De effecten binnen de relativiteitstheorie buiten beschouwing gelaten. Volgens natuurkundige wetten is er een groot onderscheid tussen dat wat we ons kunnen herinneren, het verleden, en datgene wat we ons niet kunnen herinneren, namelijk de toekomst. Deze oriëntatie is fundamenteel. Maar die is blijkbaar tegengesteld met de confrontatie met kunstwerken. Door die oriëntatie kan de beschouwer communiceren met datgene dat in het verleden tot stand is gebracht. Elk kunstwerk vertelt een eigen verhaal en zowel de kunstenaar als de kijker blijkt een handelende persoon te zijn in de tijd. Scheppen, en de confrontatie daarmee, is dan een elementaire daad waarmee men met de tijd zijn eigen spel kan spelen.

Gerrit van Bakel
*Eindhoven-Aanwezigheids-
machine*, 1980
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Peter Cox

In de collectie van het Van Abbemuseum is een aantal kunstwerken die het hier geschetste ondersteunen. Werken van onder anderen Gerrit van Bakel, Ossip Zadkine en Alicia Penalba spelen elk hun spel met de tijd. Bij deze kunstenaars wordt de basisvorm van de beeldende omgang met de tijd zichtbaar doordat cyclische processen geïmiteerd worden, processen die verbonden zijn met natuurprocessen.

Zo bouwde Gerrit van Bakel machines die ogenschijnlijk niet bewegen, maar als men daarvoor de tijd neemt, kan men minieme bewegingen opmerken. De natuur is volgens Gerrit van Bakel onderhevig aan het 'Bewegingsprincipe'. Door de afwisseling van dag en nacht ontstaan minieme veranderingen in het materiaal

Ossip Zadkine
Saint Sébastien, 1929 en
Demeter, 1918
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Peter Cox

van zijn constructies. Afhankelijk van het verschil in temperatuur wordt de grootte van de uitzetting of krimp bepaald. Ook de afwisseling van lichtsterkte kan een rol spelen. Het ritme van de dag dat hij hiermee zichtbaar wil maken, is essentieel voor het leven, want het leven van planten en dieren wordt daar ook door beïnvloed. Hij noemt daarom zijn machines 'dingetjes'. Hij beschouwt ze niet als constructies, maar

als wezentjes. Ze leven volgens hem als organismen en hun tempo wordt bepaald door het 'Bewegingsprincipe'. Het element tijd is door de uiterst langzame beweging van zijn constructies een belangrijk aspect om het groeitempo in de natuur zichtbaar te maken.

Zijn constructie *Eindhoven-Aanwezigheidsmachine* uit 1980 is opgenomen in de collectie van het Van Abbemuseum. In deze constructie wordt een bak met 'geboortegrond' verwarmd door 108 gasbranders. Het verdampende water in de aarde laat een daarboven gespannen hennepkoord opzwellen waarna het krimpt. Een staaldraad die ook boven de verwarmde aarde is gespannen, zet echter uit door de hitte. Deze twee tegengestelde bewegingen brengen twee daarboven gemonteerde ellipsen enkele millimeters in beweging. Na enige tijd zoeken de draden en de ellipsen door de afkoeling weer hun uitgangspunt op. Dit heel langzame proces duurt ongeveer 45 minuten.

Ossip Zadkine is een beeldhouwer die in zijn werk het verlangen naar de eenwording met de natuur en het vermogen de natuur te transformeren centraal stelde. Het Van Abbemuseum bezit twee prachtige in hout gesneden beelden van hem die de groei en het daaraan gekoppelde tijdselement van de leeftijd van de boom zichtbaar maken. Met groot vakmanschap weet Zadkine door het gebruik van gereedschap het organische karakter van de boom te accentueren. De boom is voor hem een zinnebeeld van groei en tijd. Groei en tijdsverloop daarvan zijn voor het menselijk oog net zo onzichtbaar als bij de beweging in constructies van Gerrit van Bakel.

Alicia Penalba gaat in haar werk anders met het thema tijd om. Zij is een Argentijnse beeldhouwster, die onder andere in Parijs bij Ossip Zadkine studeerde. De beelden van Alicia Penalba zijn in brons gestolde tijdsbeelden van de groei. Haar vormen zijn elementair, omdat zij de verbeelding zijn van de verschillende stadia van de groeiende natuur. Omdat tijd en groei in de natuur twee correlerende begrippen zijn, is kunst voor haar een organisch en tevens een meetbaar verschijnsel.

De ontdekking van nieuwe materialen zoals film, fotografie en video geeft de kunstenaar van dit moment nieuwe kansen om het thema tijd verder te verkennen. Ineens lijkt het nu of de tijd voor hen wel omkeerbaar is, waardoor nieuwe vergezichten worden blootgelegd. ●

Piet van Bragt

The play with time

This art review makes it clear that the basic form of the visual treatment of time becomes visible in the collection items of Gerrit van Bakel, Ossip Zadkine and Alicia Penalba. They imitate cyclical processes that are connected to natural processes.

Alicia Penalba
Ombre Habitée, 1957
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Peter Cox

Kleintjes worden groot

**De Wert is er.
Ook als werkgever.**

Wil jij een volgende stap maken in je carrière? Werken in een op talent ingerichte omgeving met persoonlijk contact en een informele werksfeer. Ben jij BOEI-end en herken jij jezelf in ons DNA: Betrouwbaar, Oplossingsgericht, Eigenzinnig en Initiatiefrijk.

Kom jij ons De Wert team versterken?

Lees meer over onze vacatures op onze website.

Meer info: www.dewert.nl

DE WERT
ACCOUNTANTS & BELASTINGADVISEURS

MUSOMANIE | FRANK BIERKENZ

**Wil je graag reageren op een van de artikelen, zelf een bijdrage leveren aan ons blad of een recensie verzorgen over een van de exposities, laat het ons weten:
redactie@vriendenvanabbe.nl**

KwArts

Colofon

KwArts is het kwartaalblad van de Vereniging Vrienden Van Abbemuseum.
Kwartaalblad, aflevering 102

Vrienden
Van Abbemuseum

Leden van bestuur
Stefan de Bever (voorzitter),
Rita Bosch (secretaris), Joost van Dijk
(penningmeester), Karin Overdijk en
Jan Verheugt

Redactie KwArts
Lisette Almering, Piet van Bragt,
Hannie Groen, Els Grootemaat,
Marja van Osch en Jan Verheugt
(eindredacteur)

Verder werkten mee:
Stefan de Bever, Frank Bierkenz

e-mail redactie
redactie@vriendenvanabbe.nl

Vormgeving en opmaak
Frank Bierkenz, www.frankbierkenz.nl

Fotografie
Piet van Bragt, Peter Cox en
Jan Verheugt

Bureau Vereniging VVA
Postbus 6188, 5600 AZ Eindhoven
tel. 040-2381032
e-mail: info@vriendenvanabbe.nl

Alle redactiebijdragen zijn na publicatie
ook te lezen via de website van de
vereniging: www.vriendenvanabbe.nl

Openingstijden bureau Vrienden
Maandag 9.30 - 15.00 uur (m.u.v.
schoolvakanties). Overige dagen
bereikbaar via voicemail of e-mail.

Instagram
[vriendenvanabbemuseum](https://www.instagram.com/vriendenvanabbemuseum)

Blog
[vriendenverenigingvanabbemuseum.
blogspot.com](http://vriendenverenigingvanabbemuseum.blogspot.com)

Drukwerk
MULTI CLICK BV
De modernste en duurzaamste
drukker van Nederland

Van Abbemuseum
Stratumsewijk 2, 5611 ND Eindhoven
Postbus 235, 5600 AE Eindhoven
tel. 040-2381000
www.vanabbemuseum.nl

E-mail
info@vanabbemuseum.nl

Openingstijden museum
Dinsdag t/m zondag 11.00 - 17.00 uur